

ROBERT EMERSON LUCAS JR.

Abstrakt

Robert E. Lucas Jr. je jedním z hlavních představitelů školy racionálních očekávání, která se v Americe objevila počátkem 70. let. Lucasovy práce zásadním způsobem ovlivnily jak směr ekonomického výzkumu v oblasti makroekonomie, tak i způsob uvažování o hospodářské politice.

Lucas dal svou kritikou tradičních modelů podnět k rozvoji nového přístupu k modelování. Formuloval rovnovážné modely s racionálními očekáváním. Teoretické rozpracování této hypotézy, stejně tak jako její následné ověření v praxi, změnily způsob, jakým nejprve ekonomové a později i politici uvažovali o cílech a možnostech hospodářské politiky, a to především v oblasti vztahu mezi změnami zaměstnanosti a cenové hladiny. Tento jev je známý jako Phillipsova křivka. Lucasovy práce přispěly k rozvoji rozsáhlého výzkumného programu, tzv. rovnovážné teorie hospodářských cyklů.

Robert Lucas byl v roce 1995 oceněn Nobelovou cenou za ekonomii.

Klíčová slova:

Nobelova cena za ekonomii 1995, nová klasická makroekonomie, teorie racionálního očekávání, jevová a pravdivá Phillipsova křivka, rovnovážné hospodářské cykly

Key words:

The Nobel Price in Economic Science 1995, the New classic Macroeconomics, the Hypothesis of Rational Expectations, the Theoretical and Empirical Phillips Curve, the Equilibrium Business Cycles

Names:

Barro R. J., Friedman M., Keynes J. M., Muth J. F., Prescott E., Rapping L. A., Samuelson P. A., Sargent T. J., Wallace N.

Biografie

Robert E. Lucas Jr. se narodil 15. září 1937 v rodině střední třídy v Yakimě ve státu Washington jako nejstarší dítě Roberta Emersona Lucase a Jane Templeton Lucas. Měl dva sourozence Jenepher (1939) a Petera (1940). Jeho rodiče se přestěhovali do Yakimy ze Seattlu a otevřeli malou restauraci – Lucas Ice Creamery. Činnost restaurace trvala pouze jeden rok a jako jedna z obětí velké deprese zbankrotovala. Proto se celá rodina odstěhovala zpět do Seattlu, kde jeho otec pracoval v loděnici a jeho matka pokračovala ve své rané kariéře módní návrhářky.

Vzhledem k osobním těžkostem, které Lucasovy rodiče – oba následovníci dlouhé linie republikánů – zakusili, odmítli věrnost republikánům a stali se horlivými zastánci prezidenta Roosevelta a jeho politiky Nového údělu.

Po válce našel jeho otec práci jako svářeč v chladírenské společnosti – Lewis Refrigeration. Stal se mistrem, později obchodním zástupcem, poté obchodním managerem a nakonec prezidentem společnosti. Neměl žádný vysokoškolský titul, ani středoškolské strojírenské vzdělání. Vše se učil od lidí, se kterými spolupracoval a/nebo z příruček.

Už na střední škole vynikal Lucas Jr. v matematice a čekalo se, že absolvuje univerzitu v Seattlu a stane se inženýrem. Rodiče ho chtěli podpořit v případě, že obdrží stipendium, avšak tato škola granty neposkytovala. Univerzita v Chicagu ano. Ta nenabízela inženýrské studium a tím Lucasova inženýrská kariéra skončila. Navštěvoval kurzy matematiky v Chicagu, ale ztratil zájem brzy poté, co zjistil, že se polovinu naučil již na střední škole.

Studium fyziky nebylo to pravé. Opravdu zajímavé se pro něj stalo studium svobodného umění na Chicagské vysoké škole. Všechno pro něj bylo nové. Nejvíce ho zaujalo učení Platona a Aristotela a chtěl se naučit co nejvíce o starověkém Řecku. Když roku 1959 získal bakalářský titul, zahájil studium historie v Berkeley. Poznal, že klíčovými historickými silami jsou ekonomické faktory a přesunul svůj zájem na ekonomickou historii. Ekonomie se mu zalíbila, ale aby ji aplikoval, potřeboval vědět více, než mohl vědět jako student historie.

Proto se rozhodl přejít ke studiu ekonomie a poté co zjistil, že není žádná naděje na finanční podporu ze strany Berkeleyského ekonomického oddělení, vrátil se do Chicaga, aby studoval ekonomii u Milтона Friedmana. Tam se seznámil s texty Paula Samuelsona *Foundations of Economic Analysis*. Friedmanovy kurzy zakončily jeho dlouhou kariéru svědomitého jedničkáře. Ztratil zájem a školu navštěvoval sporadicky. Nahromadilo se mnoho trojek, ale také hodně času ke sledování toho, co pokládal za zajímavější. Začal navštěvovat první kurzy rigorózní analýzy a statistiky. Zájem o pravděpodobnost a statistiku ho přivedl k ekonometrii. Pro technicky zaměřené studenty byl určen matematicko-ekonomický kurz. Jeho diplomová práce, oceněná roku 1964, byla ekonometrickou studií snadnosti, se kterou může podnik nahrazovat ve výrobě kapitál a práci.

V letech 1963 – 1974 vyučoval Lucas na Carnegieho-Mellonově univerzitě. V té době Carnegie-Mellon zaštiťovala významnou skupinu ekonomů, kteří se zajímali o dynamiku a tvorbu očekávání. Byl to především John F. Muth. V Carnegie se Lucas účastnil dvou spoluprací (dnes bychom řekli projektů), obě přinesly své plody a také ovlivnily jeho myšlení na roky dopředu. Jedním z nich byl projekt s Leonardem Rappingem, ve kterém se pokusili poskytnout neoklasický důvod chování amerických mezd a zaměstnanosti od roku 1929 do roku 1958. Pak následovala spolupráce s Edwardem Prescottem v projektu zaměřeném na téma dynamika v nedokonalé konkurenci v průmyslu. Tento problém nevyřešili, ale během neúspěšné cesty k cíli zjistili všechno o dynamice v ekonomii. Během několika let se naučili převážnou část teorie moderní všeobecné rovnováhy, funkční analýzy a teorie pravděpodobnosti a napsali pojednání "*Investment under Uncertainty*," (*Investování v podmínkách nejistoty*), které přeformulovalo myšlenku Johna Mutha o racionálním očekávání.

V roce 1970 dokončil pojednání "*Expectations and the Neutrality of Money*" (*Očekávání a neutralita peněz*), které se stalo jednou z nobelovských přednášek.

V roce 1974 se vrátil do Chicaga jako člen fakulty a rok nato byl jmenován profesorem ekonomie v Chicagu. V roce 1980 získal profesuru Johna Deweye. V letech 1986 – 88 byl předsedou Department of Economics a v roce 1988 byl jmenován editorem časopisu *Journal*

of Political Economy, kde působí dodnes. Od roku 1987 pracoval také jako vicepresident Americké ekonomické asociace. R. Lucas je rovněž členem Národní akademie věd a druhým vicepresidentem Ekonometrické společnosti.

(Pressman, 2005),

(Nobel Web [online]. Nobel Web AB 2007 [cit. 2007–27-03]

URL:http://nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/1995/lucas-autobio.html),

(Vysoká škola ekonomická v Praze [online]. Praha: VŠE. Posl. úpravy 8. 10. 2001.

[cit. 2007–27-03] URL: <http://ciks.vse.cz/Edice/nobel/Lucas/>)

Robert E. Lucas Jr.

Nobelova cena za ekonomii (1995)

"za to, že rozpracoval a aplikoval hypotézu racionálních očekávání, a tak transformoval makroekonomickou analýzu a prohloubil naše porozumění hospodářské politice"

Nobelovská řeč:

„Vaše veličenstva, dámy a pánové,
jak všichni víte, Alfred Nobel se nerozhodl zavést cenu za ekonomii. Tato cena byla ustanovena až v 60. letech 20. století díky projevu šlechtivosti Bank of Sweden. Šlechtivost a mohu říci moudrost jako ustanovení Nobelovy ceny za ekonomii mělo velice prospěšný vliv na moji profesi – povzbuzení nás k zaměření se na základní otázky a vědecké metody. Jako kdyby díky nám rozpoznávání ekonomie jako vědy, Bank of Sweden a založení Nobelovy ceny pomohlo stát se jedním, přiblížit se vědomí našeho vědeckého potenciálu. Nyní v roce 1995 je tato velká pocta dána ekonomovi, který prosazoval, aby se centrální banky zaměřily výlučně na kontrolu inflace, aby byly odhodlané v odporu k pokušení sledovat jiné zájmy, bez ohledu na to, kdo by mohl z těchto zájmů těžit. Mohlo by být pochopeno, kdyby si teď lidé v Bank of Sweden mysleli: „Proč neřekneme tomuto muži, aby si vzal své teorie do Bundesbank a viděl, kolik švédských korun by od nich dostal?“

Ale toto není příležitost k rozladění. Není to čas ke kritice centrálních bank ani nikoho jiného. Když Voltaire umíral, ve svých osmdesáti let, přítomný kněz ho vyzval, aby se vzdal d'ábla. Voltaire zvažil jeho nabídku, ale rozhodl se ji neuposlechnout. „Toto není čas“, řekl, „vhodný k tomu dělat si nové nepřátele.“ V tomto duchu nabízím poděkování a přání všeho dobrého Bank of Sweden, nobelovskému kolegiu a každému, kdo se účastnil této úžasné události.“

(Nobel Web [online] Nobel Web AB 2007 [cit. 2007–27-03].

URL:http://nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/1995/lucas-speech.html)

„Když Královská švédská akademie věd udělovala Nobelovu cenu v roce 1995, prohlásila, že od roku 1970 neměl nikdo na makroekonomii větší vliv než Lucas. Lucas vysvětlil, jak si ekonomičtí činitelé vytvářejí očekávání, a jak tato očekávání naopak ovlivňují ekonomické výsledky a výkon. Tím oponoval keynesiánské ortodoxii, která prohlašovala, že k nápravě nezaměstnanosti je třeba použít ekonomickou politiku. Vlivem jeho práce začal koncem dvacátého století dominovat neoklasický přístup či teorie racionálních očekávání.“
(Pressman, 2005, s. 235–236)

Škola racionálních očekávání

Od počátku 70. let došlo pod vlivem narůstající nestability vyspělých tržních ekonomik, stagflace a také v důsledku zpochybnění neokenesovské ekonomie a na ní založené hospodářské politiky k upevnění monetarismu. V té době se v USA začala rozvíjet na základě friedmanovského monetarismu nová teoretická koncepce, označovaná dnes jako nová klasická makroekonomie, škola racionálních očekávání nebo monetarismus II. jako nový směr konzervativní ekonomie. (Sojka, 2000)

„Robert Lucas rozvíjel neoklasický či na racionálních očekáváních založený makroekonomický přístup. Tento přístup se snaží poskytnout makroekonomii

mikroekonomické základy. Předpokládá, že aktéři v makroekonomickém prostředí jsou racionální lidské bytosti, které pro svá rozhodnutí využívají veškeré dostupné informace a které se snaží předvídat budoucnost.“ (Pressman, 2005, s. 232)

Teoretické koncepte školy racionálních očekávání vycházejí metodologicky z teorie celkové ekonomické rovnováhy. Vedle stěžejní hypotézy racionálních očekávání vycházejí z předpokladu dokonale pružných mezd, které neustále obnovují rovnost nabídky a poptávky. Tržní ekonomika je v pojetí této školy chápána jako zcela stabilní systém, který může být vychýlen z rovnováhy pouze vnějšími zásahy. Proto představitelé školy racionálních očekávání odmítají jakékoliv zásahy státu do ekonomiky.

Svůj název dostala tato škola podle stejnojmenné hypotézy, na jejímž základě založila svůj ekonomický výklad. Hypotézu racionálních očekávání zformuloval již v roce 1961 méně známý americký ekonom J. F. Muth v rámci svého článku *Racionální očekávání a teorie pohybu cen*. Jeho teorie zpočátku nevyvolala výraznější zájem. Teprve v 70. letech se jí dostalo pozornosti a následné aplikace na vztahy ekonomických veličin v dílech amerických ekonomů R. E. Lucase, T. J. Sargenta, R. J. Barroa, v nichž se odvolávají na Muthovu stať. Tyto práce lze považovat za počátek formování školy racionálních očekávání. (Sojka, 2000)

Hypotéza racionálních očekávání

„Počínaje Keynesem makroekonomové uznávali, že očekávání ovlivňují ekonomiku, ale jen vzdáleně tušili, jak očekávání vznikají. Někteří makroekonomové považovali očekávání za statická nebo neměnná.“ (Pressman, 2005, s. 233) Milton Friedman rozpracoval koncepci adaptivních očekávání, které vycházejí pouze z minulé zkušenosti. Lidé se poučují z minulých chyb a na jejich základě stanovují své odhady budoucnosti. Slabinou této koncepce je předpoklad, že lidé nejsou schopni utvářet přesná očekávání, a tak nevyklučuje existenci systematické chyby. V praxi to znamená, že byla-li v minulosti inflace 3 procenta, budou lidé očekávat, že tříprocentní inflace přetrvá. Po několika letech se čtyřprocentní inflací změní lidé svůj názor a budoucí inflaci budou očekávat ve výši 4 procent. Tyto nedostatky překonávají racionální očekávání.

Lucas trval na tom, že jsou lidé při vytváření očekávání chytřejší, citlivější a při svém rozhodování berou v úvahu všechny dostupné relevantní informace. U racionálních očekávání pohlíží lidé jak dozadu, tak dopředu. Lidé netvoří svá očekávání pouze na základě minulých zkušeností, nýbrž sledují i odhady předpokládaného hospodářského vývoje, vývoj na finančních i komoditních trzích (např. ropa), výroky politiků, bankéřů či ekonomů. Očekávaná inflace nezávisí pouze na změnách cen v minulosti, ale také na tom, jak mohou současné podmínky a současná ekonomická politika věci změnit. Setrvává-li inflace po léta na úrovni 3 procent, neznamená to, že na této úrovni zůstane.

Hypotéza racionálních očekávání má výrazné mikroekonomické základy v koncepci racionálního ekonomického člověka maximalizujícího celkový užitek. Lidé jsou racionální v tom smyslu, že se snaží jednat vždy nejlepším možným způsobem. Vnímají všechny dostupné informace a snaží se je využít ke svému prospěchu. Hypotéza racionálních očekávání současně připouští, že se jednotlivci při zpracování získaných informací mohou mýlit a vytvořit si chybná individuální očekávání. Shrňme-li však všechna individuální očekávání do tzv. agregátních očekávání, jednotlivé chyby na úrovni individuálních očekávání se vzájemně vyruší (tzv. Gaussova křivka, normální rozložení [1]). (Pressman, 2005), (Brožová, 2004)

Schopnost subjektů utvářet racionální očekávání je možné označit za zdroj vnitřní stability hospodářského systému.

Pro fungování hospodářského systému jsou rozhodující právě agregátní očekávání, která jsou minimálně tak dobrá, jako předpovědi ekonomické teorie. Agregátní očekávání

jsou racionální. „*Hypotéza racionálních očekávání připouští v individuálních předpovědích možnost náhodné chyby, vylučuje však chyby systematické. Předpokládá, že ekonomické subjekty neopakují stejnou chybu dvakrát. Pokud mají k dispozici informace, z chyb se poučí a opraví svá očekávání.*“ (Brožová, 2004, s. 113)

„*Lidi je možné jednorázově překvapit či oklamat, ale přitom si už dávají záležet na tom, aby stejnou chybu neopakovali. Pravidlo učených lidí zní: Oklamete-li mne poprvé, styďte se. Oklamete-li mne podruhé, budu se stydět já.*“ (Buchholz, 1996, s. 249)

Rozpor s Keynesem

Zatímco o monetaristech je možné říci, že se snažili diskutovat problémy keynesiánské ekonomie, představitelé školy racionálních očekávání se řídili heslem „co je keynesiánské, je z principu špatné“.

Pohlížíme-li na makroekonomické aktéry jako na racionální činitele, můžeme zavrhnout keynesiánskou ekonomii. Nezaměstnanost se vyléčí sama a ekonomická politika není ani potřebná, ani žádoucí. Školu racionálních očekávání tak lze považovat za vůbec nejvyhraněnější formu kritiky keynesiánské ekonomie.

Lucas trval na tom, že racionální očekávání musí být zahrnuta do makroekonomické analýzy, a také načrtl důsledky tohoto přístupu pro makroekonomickou teorii a politiku. Dva hlavní důsledky teorie racionálních očekávání jsou, že krátkodobý kompromis mezi inflací a nezaměstnaností neexistuje a že nástroje ekonomické politiky jsou nečinné a výkon ekonomiky nemohou zlepšit.

Jedním ze způsobů, jak pohlížet na tento přístup, je prostřednictvím konfliktu mezi Keynesovou makroekonomií a tradiční ekonomii pracovní síly. Keynes se pokoušel vysvětlit, proč ekonomika zažívá dlouhá období vysoké nezaměstnanosti. Ekonomie pracovní síly považuje nezaměstnanost za důsledek příliš vysokých mezd. Pokud pracující přijmou krácení mezd, problém zanikne. Makroekonomové od čtyřicátých do šedesátých let obvykle stranili Keynesovi a pohlíželi na nezaměstnanost jako na primárně nedobrovolnou. Lucas to vše změnil.

Ve své práci vyšel z toho, co začalo být nazýváno „neoklasickou školou“ makroekonomie, protože tato východiska vracejí makroekonomii k předkeynesovským závěrům. Předpokládal, že trhy, včetně trhu práce, vždy dosáhnou bodu, kdy se nabídka rovná poptávce. Nezaměstnanost s ustálením trhu práce bude mít tendenci vymizet a je proto považována za dočasný nerovnovážený jev, který se sám vyřeší. Neoklasická ekonomie se také pokouší postavit makroekonomii na pevné mikroekonomické základy. Předpokládal, že aktéři v ekonomice jsou racionální a chovají se způsobem, který maximalizuje jejich blahobyt.

„*Lucas zkoumá nabídku pracovní síly jako volbu každého pracovníka mezi prací a volným časem. Pracující mají představu o reálné mzdě, kterou by měli za práci dostat. Srovnávají-li tuto reálnou mzdu s prospěchem vzešlým z volného času, mohou se rozhodnout, zda pracovat, či nikoli. Je-li očekávaná reálná mzda vyšší, než je obvyklé, pracující budou mít větší motivaci pracovat. Naopak je-li očekávaná reálná mzda nižší, než je obvyklé, pracující budou více využívat volného času a s prací čekat, až se reálné mzdy zvýší na normální výši.*

Podobné rozhodování dělají i podniky. Roste-li cena zboží, které vyrábějí, musí rozhodnout, zda cena roste díky vyšší poptávce (a je tedy třeba zvýšit výrobu), nebo díky celkovému zvýšení cen, což zvýšení výroby nevyžaduje. Stejně jako pracovník i vlastníci podniků musí dělat kompromis mezi prací a volnem. Stejně jako pracovník i firma bude chtít vyrábět více, pouze když za své zboží více utrží.

Protože lidé nemají k dispozici všechny dostupné informace, budou ve svých rozhodnutích ve věci práce a výroby chybovat. Například pracovníci mohou předpokládat, že určitý nárůst mezd představuje nárůst reálných mezd, nebo si podniky mohou myslet, že zvýšení cen jejich výrobků je spíše zvýšením relativní ceny jejich produktu než součástí celkového nárůstu cen.

Podle Lucase vzniká nezaměstnanost z podobných chyb jednotlivých pracovníků a podniků. Pracovníci neodhadnou reálnou mzdu a odmítnou práci tím, že ze zaměstnání odejdou nebo nabídku práce s nízkou mzdou nepřijmou. Podniky také dělají chyby ve vyhodnocení poptávky a někdy vyrábějí příliš málo a přijímají příliš málo zaměstnanců. Ale protože lidé jsou racionální bytosti, které pohlížejí při formování očekávání dopředu, chyby se brzy napraví a nezaměstnanost vymizí.“ (Pressman, 2005, s. 233–234)

Lucasova kritika

Analýza příčin nezaměstnanosti zapadá do druhého Lucasova příspěvku, který je znám jako „Lucasova kritika“. Použití makroekonomického modelu ke studiu, jak změna fiskální politiky nebo monetární politiky ovlivní celkovou ekonomiku, je v ekonomické analýze běžným úkonem. V 60. letech se předpokládalo, že tyto modely pomohou tvůrcům politiky vést ekonomiku směrem k plné zaměstnanosti s nízkou inflací. V 70. letech stagflace ukázala, že fiskální a monetární politika byla při řešení makroekonomických problémů relativně neúčinná. Ekonomové potřebovali pro selhání těchto politik vysvětlení a Lucas toto vysvětlení poskytl.

Kritizoval použití rozsáhlých makroekonomických modelů k vyhodnocování důsledků různých ekonomických opatření. Tvrdil, že všechny tyto modely předpokládají neměnnost makroekonomických vztahů při změně politiky, což ale neodpovídá skutečnosti. Změna politiky nutně vede ke změně některých ze strukturálních parametrů a to velmi složitým způsobem. *„Bez znalosti, které ekonomické parametry zůstaly nezměněny, které se změnilo a jak se změnilo, nemá ekonometrický model pro odhad alternativní politiky žádnou hodnotu.“* (Pressman, 2005, s. 234). Lucas také tvrdil, že špatné výsledky dosažené ekonomickými prognostickými modely ukazují, že makroekonomické vztahy se mění často.

V praxi jeho kritika říká, že se ekonomické chování bude měnit v reakci na změnu politiky, tzn., dojde-li ke změně ekonomické politiky, musí racionální jedinci, kteří se pokoušejí svůj vlastní blahobyt maximalizovat, samozřejmě své chování měnit. Tyto změny v chování opět vedou ke změně makroekonomických vztahů a jsou příčinou toho, že makroekonomická politika nemůže být účinná. (Pressman, 2005)

Neúčinnost hospodářské politiky

Odmítavý postoj autorů tohoto ekonomického směru ke státním zásahům do ekonomiky nejlépe vyjadřuje teze o neúčinnosti hospodářské politiky: „vládní politika je v lepším případě neúčinná, v horším případě škodlivá“.

Škola racionálních očekávání a její ekonomové se vysmívají všem svým předchůdcům a hlásají, že vládní zásahy jsou iluzí asi jako triky kouzelníka a nemohou podstatně danou skutečnost změnit. (Buchholz, 1996)

Jeden z příkladů, na něž poukázal Barro, se týká účinků vládního zadlužení. Podle keynesiánského pohledu snížení daní povede ke zvýšené poptávce po zboží a službách, ale snížení daní také povede k větším vládním deficitům. Podle teorie racionálních očekávání racionální občané poznají, že tento deficit bude muset být v budoucnosti splacen, a že vláda proto bude muset daně zvýšit. Lidé proto většinu z krácených daní uspoří, aby mohli platit vyšší daně v budoucnosti. Snížení daní tak nezvýší výdaje spotřebitelů a zaměstnanost, ale naopak podpoří úspory. (Pressman, 2005)

Hospodářské subjekty chápou záměry systematické hospodářské politiky a zohlední její důsledky, které racionálně očekávají, ve svém chování a tím vládní zásah v podstatě zneutralizují. Z tohoto důvodu nepovedou vládní opatření regulující agregátní poptávku s cílem ovlivnit úroveň produktu a zaměstnanosti k žádoucím výsledkům. Vláda může ovlivnit vývoj reálných ekonomických veličin jen nesystematickým a neohlášeným, a tedy nepředvídatelným zásahem, který vyvolá u hospodářských subjektů

mylná agregátní očekávání. Důsledky takového kroku však budou s největší pravděpodobností negativní, neboť vyvolají nepředvídatelné reakce hospodářských subjektů, a tudíž dočasnou destabilizaci ekonomiky. (Brožová, 2004)

Aplikace racionálních očekávání – Phillipsova křivka

Teoretické koncepce nové klasické makroekonomie jsou rozvíjeny ve formě abstraktních modelů, které se obvykle zaměřují na zkoumání inflace, nezaměstnanosti, hospodářských cyklů a důsledků vládní hospodářské politiky. Základními východisky těchto modelů je teorie celkové rovnováhy, předpoklad dokonale pružných cen a mezd a hypotéza racionálních očekávání. Jednou z významných oblastí těchto modelů je problematika trhu práce a nezaměstnanosti.

„V poslední době mnoho autorů usilovalo o vypracování různých teorií založených na Phillipsově křivce, zdůrazňující roli očekávání na trzích práce.“ ... „Tyto přístupy, ačkoliv se liší podstatně v detailech, všechny naznačují, že kompromis mezi inflací a nezaměstnaností je krátkodobý fenomén nebo že trvající inflace nepřinese žádný příspěvek k trvalému snižování míry nezaměstnanosti. V teorii Phillipsovy křivky z pohledu politických zásahů koncipovaných z původních přístupů je nepochybně rozhodující usilovat o rozlišení mezi tím, co může být nazváno „mechanismem smluvního přístupu“ a „přístupu vycházejícího z očekávání.“ Cílem tohoto pojednání je zhodnotit speciální výklad „přístupu vycházejícího z očekávání“ (naš vlastní), přezkoumat tento výklad na Spojených státech v období let 1904–65 a použít tuto teorii jako rámec pro oddělení krátkodobého a dlouhodobého kompromisu mezi inflací a nezaměstnaností.“ (Lucas – Rapping, 1969, s. 342–343)

Důležitým faktorem, který výrazně ovlivnil formování konzervativní ekonomie, byla stagflace na počátku 70. let a zpochybnění zaměnitelnosti inflace a nezaměstnanosti. Další příklad Lucasovy kritiky v praxi se týká Phillipsovy křivky. Lucas v této problematice navázal na Milтона Friedmana a přijal koncepci dlouhodobě vertikální Phillipsovy křivky odpovídající přirozené míře nezaměstnanosti. Friedmanův předpoklad adaptivních očekávání však pochopitelně nahradil koncepcí racionálních očekávání. Lucas ukazuje, že tradiční argument ve prospěch Phillipsovy křivky předpokládá iracionální aktéry. Vysvětluje, proč bude Phillipsova křivka v dlouhodobém horizontu vertikální. Pokud se tvůrci politiky pokusí ekonomiku podpořit a snížit nezaměstnanost, vytvoří mezi racionálními ekonomickými činiteli očekávání vyšší inflace. Pracovníci již nebudou chtít pracovat, dostanou-li zapláceno méně, a tak nezaměstnanost neklesne. Jediným výsledkem této politiky je zvýšení cen. Z dlouhodobého hlediska pak ekonomická politika může pouze změnit ceny nebo míru inflace, s nezaměstnaností nemůže provést nic. Kompromis mezi inflací a nezaměstnaností neexistuje. Podle Friedmana existuje pouze přirozená míra nezaměstnanosti, která je určena rozhodnutím pracovníků a firem, a není ji možné ovlivnit žádnou ekonomickou politikou. Lucas tvrdí, že expanzivní fiskální politika může zvýšit zaměstnanost pouze tím, že oklame pracující, aby uvěřili, že vyšší mzdy, které nabízejí podniky, představují zvýšení jejich reálných mezd. Lucas prohlašuje, že pracovníci se nechají oklamat jednou či dvakrát, ale to je vše. Až se příště vláda pokusí stimulovat zaměstnanost pomocí zvýšených vládních výdajů, pracující budou očekávat vyšší inflaci a nikoli růst reálných mezd. Výsledkem je, že se lidé nebudou snažit více pracovat na úkor svého volného času a tato politika podpory zaměstnanosti selže.

Stejně platí i pro měnovou politiku. Centrální banky nemohou neustále klamat hospodářské subjekty v tom, co dělají, a zároveň rozvíjet ekonomiku. Monetární politika by se měla řídit Friedmanovým pravidlem stabilního tempa růstu peněžní zásoby. Protože fiskální ani monetární politiku není možné použít ke zvýšení ekonomického výkonu, Lucas prosazuje pro všechny formy hospodářské politiky podobu jasných, jednoduchých a stabilních pravidel. Pro fiskální politiku navrhuje vyrovnaný rozpočet, pro monetární politiku zveřejnění pravidel

pro nárůst objemu peněz. Dalším požadavkem je podstatné omezení fiskální politiky jako nástroje ovlivňujícího hospodářství. Tomu odpovídá i tradiční snaha liberálně orientovaných ekonomů o minimalizaci neefektivního veřejného (státního) sektoru. Vláda se má vzdát snahy aktivně ovlivňovat tržní ekonomiku, neboť jejím úkolem je pouze vytvářet co nejlepší a nejstabilnější rámec pro fungování tržního mechanismu. (Pressman, 2005)

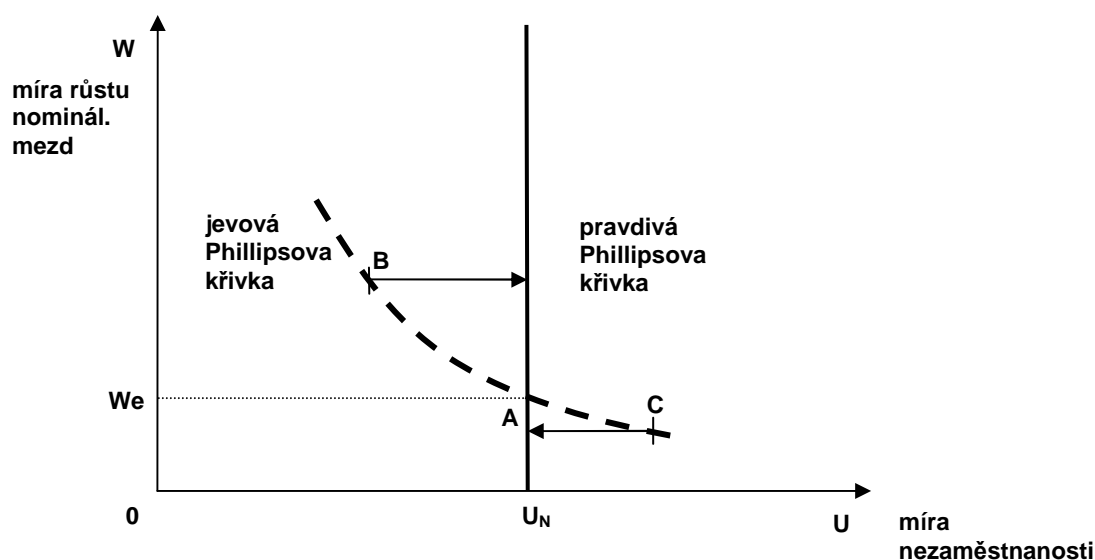
Protože je možné snížit nezaměstnanost jen ve velmi krátkém časovém období a pouze vlivem nepředvídatelného (šokového) zásahu státu, nepoužívají stoupenci racionálních očekávání pojmy krátkodobá a dlouhodobá Phillipsova křivka, nýbrž jevová a pravdivá Phillipsova křivka. Jejová křivka, krátkodobá Phillipsova křivka, je negativně skloněná a naznačuje určitou možnost zaměnitelnosti inflace a nezaměstnanosti, ovšem pouze v důsledku nepředvídatelného šoku. Dlouhodobá Phillipsova křivka ustálená na přirozené míře nezaměstnanosti je označována jako pravdivá Phillipsova křivka.

U_N je přirozená míra nezaměstnanosti – prosazuje se na trhu práce, pokud zde nepůsobí náhlé šoky v nabídce peněz. Je založena na předpokladu pružných mezd, které vytvářejí neustálou rovnováhu mezi nabídkou a poptávkou po ní.

W_e je míra růstu mezd odpovídající vývoji tržního systému a přirozené míře nezaměstnanosti. B se objevuje, jestliže došlo v hospodářství k nečekanému zvýšení množství peněz v oběhu. Nominální mzdy rostou a pracovníci si myslí, že poroste i jejich reálná mzda. Proto začnou nabízet více práce a nezaměstnanost klesá.

C se objevuje při opačném vývoji. Nominální mzdy se v důsledku neočekávaného snížení množství peněz v oběhu snižují. To si pracovníci vysvětlují jako pokles reálných mezd. Na tomto základě pak nezaměstnanost v hospodářství roste.

Spojením bodů B a C získáme jevovou Phillipsovou křivku, která je chápána jako výsledek mylné reakce pracovníků na změny nominálních mezd. V důsledku toho vzniká dočasná nerovnováha na trhu práce. Vzhledem k tomu, že zastánci této teorie předpokládají, že pracovníci vytvářejí svá očekávání racionálně, brzy svůj omyl pochopí a v důsledku toho dojde na trhu práce k obnovení rovnováhy, která odpovídá přirozené míře nezaměstnanosti. (Sojka, 2000)

Aplikace racionálních očekávání – hospodářský cyklus

Obdobný mechanismus je v rámci této teorie používán i pro výklad hospodářského cyklu. „*Ekonomické subjekty podle autorů této teorie totiž nejsou schopny ani při aplikaci hypotézy racionálních očekávání a za podmínek neúplných informací a dokonalé pružnosti cen a mezd rozlišit při neočekávané změně množství peněz v oběhu mezi změnami hladiny cen a změnami cenových relací. Při neočekávaném zvýšení nabídky peněz dojde v podmínkách neutrality peněz ke zvýšení hladiny cen.*“ (Sojka, 2000, s. 198) To si hospodářské subjekty mylně vysvětlují jako změnu směnných relací ve svůj prospěch. V důsledku těchto chybných očekávání dojde ke zvýšení nabídky statků u podnikatelů a práce u pracovníků. Tím vznikne v celém hospodářství převaha nabídky nad poptávkou a to je podle Lucase počátek cyklických výkyvů reálného produktu a dalších makroekonomických agregátů okolo růstového trendu. Podle jeho názoru si jsou sice hospodářské subjekty nebezpečí cyklického vývoje vědomy, ale nejsou ochotny riskovat ztrátu investičních příležitostí u podnikatelů a přírůstkem reálných mezd u pracovníků, pokud by se skutečně jednalo o zvýšení směnné relace statků, které nabízejí, případně zvýšení reálných mezd. (Sojka, 2000)

Závěr

Škola racionálních očekávání představuje nejvyhraněnější kritiku keynesiánské ekonomie. Keynesiánští ekonomové naopak kritizují především nerealističnost výchozích předpokladů školy racionálního očekávání – dokonale pružné ceny a mzdy i samotnou koncepci celkové rovnováhy.

Škola racionálních očekávání se přesto vyprofilovala v širší makroekonomický přístup, tzv. novou klasickou (makro) ekonomii, která získala nezanedbatelnou pozici na poli ekonomické teorie a především v 80. letech dokázala významně ovlivňovat i hospodářskou politiku vyspělých zemí jako byla např. Velká Británie ve vládě M. Thatcherové nebo USA za vlády prezidenta R. Reagana. (Brožová, 2004)

Co se týče trvalých přínosů této školy, na prvním místě je nutné jmenovat vlastní hypotézu racionálních očekávání, kterou značná část ekonomů považuje za nejdůležitější objev ekonomické teorie poslední třetiny 20. století. Přes počáteční nedůvěru keynesiánských ekonomů lze říci, že v současnosti je předpoklad, že se očekávání utváří racionálně, součástí hlavního proudu ekonomického myšlení. Hypotéza racionálních očekávání byla úspěšně aplikována (a tudíž všeobecně přijata) zejména na trzích, kde je nepřetržité vyčišťování předpokladem blízkým realitě (finanční trhy, trh akcií, trh obligací).

Druhým trvalým přínosem je všeobecné akceptování východiska, že makroekonomické modely musí vždy vycházet z mikroekonomických základů.

“O Lucasově nevyčerpatelné energii svědčí i skutečnost, že se v poslední době začal věnovat výzkumu teorie hospodářského růstu. Ve svém článku "Making a Miracle" (Econometrica, Vol. 61, March 1993) analyzuje schopnost současných teorií ekonomického růstu vysvětlit tzv. zázračný růst v některých asijských zemích.

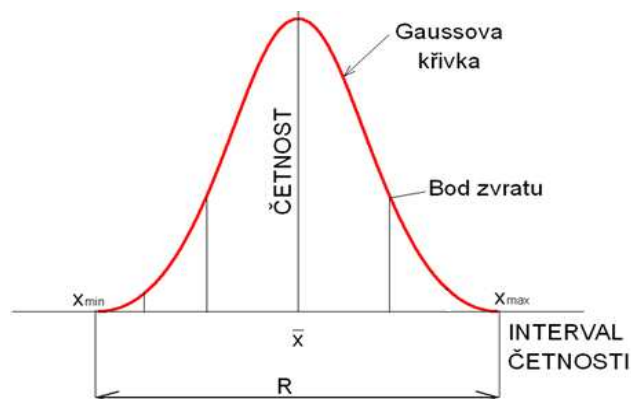
R. Lucas svou teoretickou prací významně přispěl k tomu, že začala být měnová stabilitě přisuzována při formování hospodářské politiky větší váha, což vyvolalo nutnost růstu politické nezávislosti centrálních bank, které tak mohou lépe sledovat svůj cíl – nízkou inflaci. Výsledkem je, že v řadě zemí je dnes inflace na historicky nízké úrovni a tato finanční stabilita vytváří příznivější předpoklady pro rychlý hospodářský růst.“

(Vysoká škola ekonomická v Praze [online]. Praha: VŠE. Posl. úpravy 8. 10. 2001

[cit. 2007–30-3]. URL: <http://ciks.vse.cz/Edice/nobel/Lucas/>)

Poznámky:

[1] Gaussova křivka – zobrazuje normální rozložení znaků v náhodných jevech.

Použitá literatura:

- BROŽOVÁ, D. (2004): *Malé dějiny ekonomického myšlení*. Nakladatelství Oeconomica, Praha, 2004.
- BUCHHOLZ, T. G. (1996): *Živé myšlenky mrtvých ekonomů*. Victoria Publishing, Praha, 1996.
- HOLMAN, R. (2003): *Vývoj ekonomického myšlení*. Liberální institut, Praha, 2003.
- HOLMAN, R. a kol. (1999): *Dějiny ekonomického myšlení*. Nakladatelství C. H. Beck, Praha, 1999.
- LUCAS, R. E., RAPPING L. A. (1969): Price Expectations and the Phillips Curve, *The American Economic Review*, Vol. 59, No. 3. (1969)
- PRESSMAN, S. (2005): *Encyklopedie nejvýznamnějších ekonomů*. Barrister & Principal, 2005.
- SOJKA, M. (2000): *Dějiny ekonomických teorií*. Karolinum, Praha, 2000.

Internetové zdroje:

- Nobel Web [online]. Nobel Web AB 2007 [cit. 2007–27-03] URL: http://nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/1995/
- Nobel Web [online]. Nobel Web AB 2007 [cit. 2007–27-03] URL: http://nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/1995/lucas-autobio.html
- Nobel Web [online]. Nobel Web AB 2007 [cit. 2007–27-03] URL: http://nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/1995/lucas-speech.html
- Nobel Web [online]. Nobel Web AB 2007 [cit. 2007–27-03] URL: http://nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/1995/presentation-speech.html
- Vysoká škola ekonomická v Praze [online]. Praha: VŠE. Posl. úpravy 8. 10. 2001 [cit. 2007–30-03]. URL: <http://ciks.vse.cz/Edice/nobel/Lucas/>
- Scholarly journal archive [online]. URL: <http://www.jstor.org>
- Yevgen Groshev Art Studio [online].: http://www.studio.zp.ua/chapter4_economics.htm

3. 4. 2007

Lenka Vodňanská

3. ročník, K04585